

Miniatures filosòfiques. Pensar la festa amb Jeanne Hersch ¹

ROSA RIUS GATELL

Universitat de Barcelona
rius@ub.edu

Resum: Aquest text tracta de la concepció que la filòsofa suïssa d'origen jueu Jeanne Hersch (1910-2000) té de la festa. Hersch concep la festa com una obra d'art la matèria de la qual és un fragment limitat de temps. Per a la creació d'aquesta obra és molt important el temps previ de preparació atenta i acurada. Així, per reflexionar sobre la festa, la filòsofa reflexiona també sobre altres qüestions com són el temps, l'atenció, la cura, la fragilitat, l'alegria i el dolor. A vegades, quan escriu «festa», pot referir-se –en paraules seves– a la festa exuberant i tràgica del món i de la història. L'article atén també a un gènere literari breu i concís, del qual se serveix Hersch, que proposo denominar «miniatura filosòfica».

Paraules clau: Jeanne Hersch, festa, temps, atenció, cura, fragilitat, alegria, miniatura filosòfica.

Philosophical miniatures: thinking about the party with Jeanne Hersch

Abstract: This article addresses the conception that the Swiss Jewish philosopher Jeanne Hersch (1910-2000) had of the feast («fête»). Hersch conceived the feast as a work of art whose matter is a limited fragment of time. The previous time of careful and attentive preparation is very important for the creation of this work of art. For this reason, when the philosopher reflects on the feast she also explores other issues such as time, attention, care, fragility, joy and pain. Sometimes, when Hersch writes «feast», she also refers to –these are her words– the exuberant and tragic feast of the world and of history. Finally, this article also focuses on a brief and concise literary genre used by Hersch, which is proposed to be called «philosophical miniature».

Keywords: Jeanne Hersch, feast, time, attention, care, fragility, joy, philosophical miniature.

1. Text elaborat a partir de l'article «Jeanne Hersch y la fiesta como obra de arte», *Lectora. Revista de dones i textualitat* 13 (2007): 199-207. Aquest treball s'ha desenvolupat en el marc del projecte VULFIL, PGC2018-094463-B-I00 (MCIU/AEI/FEDER, UE) i del GRC «Creació i pensament de les dones» (2017SGR588). Agraïixo a Georgina Rabassó la lectura del present escrit.

En un curs de filosofia impartit la primavera de 2019 es presentava Jeanne Hersch com «una filòsofa suïssa del segle xx poc coneguda, de la qual al 2010 es va publicar el llibre [...] *El gran asombro. La curiosidad como estímulo en la historia de la filosofía*».² Certament, a hores d'ara, Hersch continua sent molt poc coneguda. Crec que serà bo, per tant, situar-la mínimament.

De família jueva, Hersch va néixer el 1910 a Ginebra i va morir l'any 2000 a la mateixa ciutat. La seva mare procedia de Polònia i el pare, de Lituània. Tots dos havien arribat a Suïssa el 1904-1905 per estudiar «en un país de llibertat». Era una «jueva sense religió» que va rebre una educació intensament impregnada de socialisme i que declarava haver crescut «amb l'obligació tàcita, que mai no va haver de ser explicitada, de ser fidel al fet de ser jueva» (Hersch 1986: 20).

Hereva i deixeble de Karl Jaspers, segons afirmava, sentia una coincidència tan gran amb les seves idees que no sabia establir què pertanyia al seu propi pensament i què al del mestre (Hersch 1986: 25). Va ser professora de la Universitat de Ginebra durant gairebé vint-i-cinc anys, i del 1966 al 1968 va dirigir el departament de filosofia de la UNESCO.

Jeanne Hersch deia d'ella mateixa: «Soc més aviat una presència en el meu temps que l'autora d'una obra» (1986: 8). I quan van preguntar-li: «Què és el que constitueix la unitat de la seva vida?», respongué: «Aquesta unitat és potser senzillament el centre viu que diu *jo*, però el meu sentiment profund és que no puc conèixer-la [aquesta unitat]» (1986: 9). Ara bé, si la llegim, si la veiem i escoltem, hi trobarem de seguida una resposta. En els seus escrits, entrevistes i vídeos, Jeanne Hersch es revela per complet en el que constitueix pròpiament la seva unitat: filòsofa de cap a peus.

Hersch va dedicar-se amb passió a la comunicació filosòfica en els diferents àmbits de l'acció humana. Creia que en el fons de tota disciplina s'hi troba la filosofia: «Estic convençuda», deia, «que es poden fer estudis en qualsevol camp, ciència, medicina, etc., i que poden ser al mateix temps estudis de filosofia» (Hersch 1986: 24). No havia esdevingut interdisciplinària, advertia: el fet era que «en l'especificitat de cada branca, si s'aprofundeix fins a les arrels, s'hi troba la filosofia» (1986: 24). Com assenyala Francesca De Vecchi, aquest és el sentit de la seva activitat com a conferenciant i les seves nombroses intervencions, escrites i orals, sobre problemes polítics, de dret i ètica social, ciència i medicina, religió, art: «Parlant d'altres coses i passant a través d'altres coses, les seves intervencions i les seves conferències retornen a la filosofia, i en manifesten l'ésser propi i específic, descobrint-la en el fons de les altres disciplines» (De Vecchi 2003: 166). Ella, que segons deia, preferia parlar i, per fer servir les seves paraules, «respondre», més que escriure, ens va

2. Aquest és el títol que l'editorial va donar a la traducció al castellà de *L'étonnement philosophique. Une histoire de la philosophie* (Hersch 1993).

llegar una bibliografia imponent, no només per la qualitat dels seus textos, sinó també per la varietat de gèneres que va practicar: entre altres, el tractat sistemàtic, l'assaig estètic i crític, l'escriptura narrativa.

Fent referència al títol del present escrit, «Miniatures filosòfiques. Pensar la festa amb Jeanne Hersch», avançaré que Hersch concedeix a les festes, i en particular al fet de celebrar-les, un significat especial. Segons escriu: «Una festa és una obra d'art la matèria de la qual és un fragment limitat de temps» (Hersch 1985: 67). Resulta significativa aquesta manera de presentar la festa, sobretot pel fet de procedir d'una pensadora profundament interessada en l'art i absolutament convençuda que l'àmbit artístic està estretament lligat a la reflexió filosòfica. Per això m'ha semblat oportú apropar-me a la seva concepció d'aquesta «realitat immanent» que és per a ella l'art. Són nombroses les pàgines que li dedica i, tot i que en elles es refereix en particular a les arts visuals, auditives i literàries, la manera de concebre les diferents arts permet fer extensives les seves anàlisis a l'obra d'art que segons Hersch és la festa.

Quan a *Éclairer l'obscur*³ se li preguntava pel seu interès per l'art, responia:

L'obra d'art és l'única realitat en què s'acompleix, en una cosa que és davant nostre, l'u. L'ésser u realitzat en una obra d'art sempre m'ha fascinat. Sempre m'ha impressionat el fet que una tela no sigui la continuació de l'espai que ens envolta. L'espai que ocupa és un altre espai, sostret a l'espai en el qual està situada. L'espai és exterioritat constant, mentre que la tela reconduïx l'espai a la interioritat. (Hersch 1986: 57)

La tela, en lloc de romandre oberta sobre tota la resta, «es realitza en una unitat autosuficient i fins i tot si s'obre en virtut d'un moviment infinit, es tracta d'un moviment infinit en un espai interior» (1986: 57). Esdevé el mateix amb un fragment musical, que implica un temps diferent del temps ordinari, «un temps en què tots els elements se solidaritzen els uns amb els altres» (1986: 57). Per això mirar, escoltar, contemplar una obra d'art –i no només una obra d'art– suposaran una actitud atenta, una activitat que no es contradiu amb la receptivitat. Ni amb la passivitat: «L'obra d'art exigeix un esforç, i l'esforç requerit és un signe d'aquesta altra naturalesa que en ella es desxifra; que és rebuda i viscuda. El plaer que procura una obra d'art no té res de passiu. Massa sovint s'oblida que la receptivitat és també una activitat. No només l'artista és actiu, també ho és l'espectador» (1986: 57).

D'aquesta receptivitat activa i del gest que impulsa a fer el que s'està fent, i no res més, en trobem nombrosos exemples al llarg de l'obra de Jeanne Hersch. Així, i relacionat amb l'escolta, escriu: «Soc al concert. Escolto.

3. *Éclairer l'obscur* és un intens «autoretrat de viva veu», com precisa encertadament el subtítol de la traducció italiana, *Rischiare l'oscuro. Autoritratto a viva voce. Conversazioni con Gabrielle e Alfred Dufour* (trad. L. Boella, F. De Vecchi; Milà: Baldini Castoldi, 2006).

A part d'escoltar, no faig res més. He renunciat a la capacitat humana de decisió i d'acció. No toco a l'orquestra. Per això soc "passiva"? En absolut. Sóc *receptiva* i sento aquesta receptivitat com una activitat més intensa que moltes accions o molts esforços» (Hersch 1990: 21).

Segons Hersch: «Coneixement, contemplació i acció són actes del jo sobre quelcom donat» (Hersch 1946: 38), que no és un donat pur, «noció contradictòria: seria la matèria pura, verge de captació, que justament és *denegada* a l'home» (1946: 38). El mateix succeeix amb l'activitat específicament humana que és l'art: «Abans de ser expressió, l'art és acció [...], amb això no pretenc afirmar de cap manera que l'artista sigui més aviat actiu que passiu, o alguna cosa semblant; amb el fet que hagi fet servir aquesta mateixa paraula "acció" en parlar de la contemplació, n'hi hauria d'haver prou per evitar un malentès d'aquesta mena» (1946: 38).

Després de declarar que l'art és acció sobre allò donat, i que el seu resultat roman sobre allò donat, Hersch fa un pas més, que no serà el definitiu, i manifesta que el caràcter propi de l'activitat artística consisteix en el fet que l'art és «abans que res *creació* en allò donat» (1946: 41); aconseguix actuar sobre la realitat creant –donant forma a– una cosa que abans no existia, encara que existissin els elements que després constituïran l'obra d'art que, per tant, no neix del no res. Hi ha quelcom i aquest quelcom és el que l'artista treballa. L'obra d'art sempre expressa alguna cosa i en un sentit més profund sempre expressa el mateix: «la condició humana, la seva missió encarnadora, però, miraculosament, duta a terme d'una vegada i definitivament» (1946: 41). Caldria afegir que en aquesta activitat la matèria no s'anul·la, sinó que es transforma:

Pel que fa a la forma, és l'empremta humana sobre la matèria, sobre la carn, el que reconduïx a la mesura de l'home, a la seva finitud i, per consegüent, a la seva necessitat d'acabament, la immensa encarnació que s'acompleix sense fi a la naturalesa. Al mateix temps, aquesta empremta humana tanca l'obra, l'aïlla en la seva perfecció, la separa de l'home que sempre se'n va. (1946: 41)

Cap forma arriba a l'ésser –en paraules de Hersch– sense apoderar-se d'una matèria, de quelcom donat. I quina serà la matèria sobre la qual una persona o moltes han d'imprimir una forma per crear l'obra d'art que és la festa? Doncs un «fragment limitat de temps», se'ns diu, en el qual aquesta «criatura» pretén procurar instants de pura alegria. El «fragment limitat» –o el límit del fragment– no suposa un fre per a l'activitat creadora, tot al contrari: «La llibertat és solidària amb la mobilitat del límit, Afirmar que n'és solidària és dir poc: és ella qui posa el límit, ella qui el crea» (1946: 73). Com tot el que existeix, la festa no està exempta de contorns que limiten necessàriament la seva composició.

En referir-me al llegat de Jeanne Hersch, he mencionat diversos gèneres que va practicar doncs bé, voldria reflexionar ara sobre un d'ells, que encara

no estic segura de quin nom hauria de correspondre-li, però m'arriscaré. Per escriure algunes de les seves pàgines, Hersch va fer servir en nombroses ocasions una «forma» que la va dur a crear el que podríem anomenar «miniatures filosòfiques».⁴ Es tracta de textos en prosa molt breus que, en una primera lectura, podrien fer-nos pensar, segons els casos, que ens trobem davant d'un microrelat, un conte curt en prosa, una narració breu o altres denominacions que han rebut, sobretot al llarg del segle XX –i molt especialment a partir de la segona meitat de segle–, les narracions literàries breus i concises, reduïdes a l'essència.⁵ No optaria per donar-los cap dels noms indicats ni d'altres afins. Els textos herschians en què penso i a què faré referència tampoc no em semblen aforismes, tot i que durant un temps quan els llegia em ressonaven les reflexions d'Adorno a *Minima moralia*; també em venien a la ment alguns assaigs de Montaigne. Potser alguns escrits de María Zambrano eren el que més s'hi apropava, però no ben bé.

Segui com sigui, em sembla important atendre l'actitud que suposa cenyir-se a l'exigència d'aquesta «forma» (breu, limitada), i observar com també «dins» d'ella Hersch va fer filosofia i, sobretot, va desplegar «el procés creador, capaç de conduir el lector a filosofar per ell mateix», a què es referia a l'«Avertissement» de *L'étonnement philosophique. Une histoire de la philosophie* (Hersch 1993: 7). Aquest és un dels punts que desitjo ressaltar de les miniatures herschianes, la capacitat que tenen d'aconseguir que qui s'hi apropa amb atenció pugui, com hem llegit, «filosofar per ell mateix». És interessant observar de quina manera els límits no van limitar la pensadora, sinó que, ben al contrari, van mostrar la seva eficàcia. Conèixer-los podria procurar un ensenyament imprescindible per entendre que les lleis necessàries no estan renyides amb la llibertat.

Des d'aquesta «forma», Jeanne Hersch es va interrogar, transitant per altres vies, sobre els mateixos problemes que protagonitzen les seves obres «principals». Aquests textos es caracteritzen per la seva concisió i qualitat literària. En ells intueixo, a més a més del temps dedicat, l'atenció i la paciència que pressuposa el treball d'una miniatura. Un treball dut a terme sovint sense pensar en el temps, es diria, o, precisament, pensant-hi molt. Un treball com

4. M'inspiro en una expressió fetitxe de J. Hersch, la «miniatura d'eternitat», referida a un «present que misteriosament dura, sense anul·lar el contrast entre passat i futur, [que] és el que més s'assembla, en el viure humà, a una miniatura d'eternitat» (Hersch 1990: 29). Avantatges i inconvenients de la xarxa –i com sigui que *nihil novum sub sole*– han fet que, després d'haver-hi estat donant moltes voltes per buscar un nom, he trobat la mateixa expressió, si bé amb un ús afortunadament molt limitat. El lament inicial per la meua possible manca d'originalitat, no ha fet res més que impulsar-me a llegir una obra que ha estat ressenyada com una col·lecció de «miniatures filosòfiques», *Contemporaneidades* (2009) de la filòsofa brasilera nascuda a Xile, Olgária Matos.
5. Donaré només dos noms d'autors de l'altre costat de l'Atlàntic que van practicar alguns d'aquests gèneres «menuts» de manera magistral, com són Borges i Bioy Casares.

el de la miniatura s'ha de realitzar amb subtileza, precisió i delicadesa. La miniatura ha de tenir equilibri, proporció i harmonia, ha de mostrar tot el que vol explicar, així com tot el que ha de contenir i vol representar en un espai minúscul, que no menor; i requereix, com l'art gairebé perdut, entre nosaltres, de la cal·ligrafia, fer servir eines concretes i seguir cànons precisos. I així percebo les «miniatures filosòfiques» de Jeanne Hersch: amb aquest temps, aquesta cura, aquesta atenció, aquesta paciència, que m'imposen, a mi també, llegir-les amb temps, cura, atenció i paciència.

Tenim una excel·lent mostra d'aquesta «forma» en un volum que és una petita joia, i que en la seva edició original francesa va rebre l'escarrit títol de *Textes*. El llibre es va publicar el 1985, quan Jeanne Hersch tenia 75 anys, i va ser introduït de manera magistral i consonantment breu per l'amic i col·lega de la Universitat de Ginebra, Jean Starobinski. Starobinski començava advertint que en els textos allí reunits la filosofia abandonava les vies més habituals per esdevenir, simplement, més filosòfica, i continuava: «Aquesta manera tan lliure d'escriure s'escapa de la imposició formal que força les disciplines intel·lectuals al gènere obligat de l'exposició discursiva: l'estudi, l'article o el llibre metòdic. La invenció rep aquí carta blanca. Però l'exigència de la *forma* roman viva i igualment viu resulta el desig de veritat» (1985: 10). Altres enfocaments de l'objectiu filosòfic són possibles, doncs, «es poden traçar altres relacions amb la veritat per vies més directes o per biaixos inesperats» (1985: 10).

Voldria assenyalar que els vuit textos que conformen el volum pertanyen a temps molt distants entre ells: abracen un arc de quaranta anys, des de la dècada de 1940 a la de 1980, la qual cosa permet confirmar la constància d'aquesta forma en l'obra de Jeanne Hersch. Tots ells s'inscriuen en el propòsit expressat sovint per l'autora de fer de la filosofia una activitat il·luminadora. La filosofia hauria de tenir com a tasca formular pensaments clars que obrissin vies de llum en l'opacitat de la condició humana. Jeanne Hersch volia fer-se entendre i mostrava la seva prevenció enfront l'ambigüïtat de certs llenguatges filosòfics. En general parlava —són paraules seves— amb senzillesa, no només perquè estimava la senzillesa sinó perquè, segons deia, no tenia una altra veu. «No tinc ni la veu profètica», afirmava, «ni la veu solemne, ni aquella de les grans profunditats» (Hersch 1986: 23). Per a ella, l'esforç per la claredat formava part de l'honestedat: «En filosofia, la foscor a vegades és autèntica i aleshores obeeix a la profunditat del pensament, però sovint és només una cortina de fum, gràcies a la qual es procura la il·lusió de la profunditat. He fet servir sovint aquesta metàfora: quan es vol mostrar la profunditat d'un pou, no s'hi ha de llançar fum sinó un raig de llum» (1986: 77).⁶ Fent-se ressò d'aquesta voluntat, Starobinski recorda en el prefaci de

6. Sobre el principi de claredat que governa el pensament de J. Hersch, cf. Dufour 2003: 70-78.

Textes que Hersch va reclamar constantment l'exactitud conceptual i va mantenir la guàrdia contra l'excés o la vaguetat de l'expressió.

En aquest sentit, els textos de *Textes* constitueixen una òptima via d'accés al pensament de Jeanne Hersch. S'hi respira la mateixa potencialitat creadora que trobem a les denominades «obres majors» de la pensadora. Em sembla important destacar-ho sobretot per la funció que aconsegueix aquesta capacitat. Lluny de deixar al marge qui llegeix, la potencialitat herschiana es converteix, com ja he indicat, en un impuls que mou i anima a aprendre a pensar amb la pròpia llibertat.

I tornant de nou al títol del present escrit, assenyalaré que per pensar el poder i l'abast que Hersch concedeix a l'«obra d'art» que és la festa disposem d'un dels escrits de *Textes*, titulat precisament «Fêtes». Però abans de llegir-ne uns fragments, voldria aproximar-me a un altre concepte que sovint acompanya les festes, com és el concepte d'*alegria*.

Segons Spinoza, l'alegria és «la passió en virtut de la qual la Ment passa a una perfecció més gran» (2013: 157),⁷ l'alegria és augment de potència, trànsit a un grau superior de realitat. Com més gran és l'alegria que ens afecta, molt més gran és la perfecció a què accedim. Començo amb les paraules de Spinoza pel valor que per a mi tenen per elles mateixes i alhora pel significat que tenen per a una de les filòsofes que més m'acompanyen, María Zambrano.⁸ Com Spinoza, Zambrano va donar a l'alegria el sentit de «passatge»; l'alegria, que és moviment, aspiració, desig, intensifica la nostra potència d'existir i d'obrar. Segons aquesta concepció, alegrar-se és existir més i millor. Per a Zambrano: «Alegría y dolor son los dos polos de la vida emotiva, o al menos así se suele entender. En realidad son mucho más: son situaciones de fondo, son “moradas” [...], lugares donde sucede algo esencial». Amb aquestes paraules comença un text brevíssim, titulat «Alegría y dolor».⁹

El text ocupa a penes una pàgina i mitja, però facilita claus de lectura de gran valor per reflexionar sobre la concepció zambraniana d'aquests dos pols i, especialment, sobre allò que, segons l'autora, l'alegria i el dolor poden generar. Zambrano inclou aquests dos *sentiments* entre els criteris de judici capaços de proporcionar saviesa, i insisteix en la idea de la metamorfosi que es produeix en el trànsit per aquestes «estacions». Per a Zambrano, l'alegria és un «lugar donde sucede algo esencial» (AyD). Un «lloc» transformador i creador, per això cal atendre de manera molt especial als instants en què

7. *Ètica* III, «De l'origen i la naturalesa dels afectes», XI, escoli.

8. La concepció de l'alegria i sobretot l'atenció que Zambrano requereix per no deixar passar aquesta «passió» sense extreure'n experiència i saber tenen molt a veure amb les concepcions herschianes sobre aquestes mateixes qüestions.

9. Aquest escrit, amb data del 26 de juny de 1964, es conserva mecanografiat per l'autora a l'arxiu de la Fundación María Zambrano de Vélez-Málaga (M-67). A continuació el citaré AyD.

brolla. L'alegria també *altera*, ja que després d'haver-hi *transitat*, «[se] es en cierto sentido "otro"» (AyD). «El que ha atravesado ciertas situaciones de dicha extrema, ha sufrido una iniciación» (AyD). Coneixedora de la mobilitat específica de l'alegria, Zambrano encoratja a no deixar passar aquells instants en què sorgeix sense extreure'n experiència. Aquest element distintiu de l'alegria constitueix alhora la seva força i la seva feblesa; hi ha quelcom en ella —o potser en nosaltres?— que fa que li costi durar. Zambrano, que donava una importància especial al saber d'experiència, ens recorda que aquest saber: «Puede brotar también, y debería no dejar de brotar nunca, de la alegría» (1989: 108). Ho remarca —escribia— «porque extrañamente se deja pasar la alegría, la felicidad, el instante de dicha y de revelación de la belleza sin extraer de ellos la debida experiencia; ese grano de saber que fecundaría toda una vida» (108).

Serà important, doncs, aprendre a parar atenció als instants en què l'alegria es manifesti. S'haurà d'aprofitar l'*oportunitat* quan sorgeixi, no fos cas que, d'acord amb la representació antiga d'aquesta figura (el *kairós* grec, el moment breu i decisiu que marca un punt crucial en la vida dels éssers humans), no fos cas, deïa, que passés l'alegria davant nostre sense que l'atrapéssim, sense haver-ne obtingut la minúscula llavor d'admirable potència germinadora. En aquest sentit, serà bo i útil no oblidar la indicació de Sancho Panza, segons la qual: «Cuando viene el bien, mételo en tu casa».¹⁰ Amb aquests «advertiments», la majoria dels quals podria fer-los també Jeanne Hersch, ens centrarem ara en «Fêtes», un text en què l'autora posa en pràctica la seva gran llibertat d'escriptura.

«Sense pla ni futur», la festa suposa per a Hersch «la plenitud d'un present que es basta a ell mateix» (1985: 67). Això no significa que no requereixi preparació; ben al contrari, la festa ha de ser preparada amb gran atenció:

Una festa no és una explosió espontània amb la qual ens descarreguem de les obligacions socials. Tota festa exigeix ser preparada llargament i acuradament. Fins i tot quan ens sembla que esclata espontània sota el sol de l'alegria, el cert és que la preparació ve de tan lluny que la seva empremta es perd en el fons dels segles. Li cal, a la festa, la solemnitat de l'espera i de la preexistència. (Hersch 1985: 65).

Amb aquestes paraules comença «Fêtes», una de les miniatures filosòfiques herschianes. Com si es tractés d'una declaració programàtica, Hersch assenya-la un requisit ineludible, una cosa que serà preceptiva de la festa, sobre la qual es disposa a reflexionar. La festa, com hem llegit, s'ha de preparar amb molta cura; donar forma a una festa, donar-li *cos*, requereix un moviment de llibertat i suposa una labor prèvia subtil i pacient. Suposa, doncs, un temps anterior,

10. Miguel de Cervantes, *Don Quijote de la Mancha* II, 4.

que disposa i predisposa. A la festa, no pot faltar-li «el recolliment que la precedeix, la preparació carregada d'espera, l'acompliment somiador i alhora vigilant» (73). Activitat i passivitat es mesclen i se succeeixen; la preparació sol·lícita i meticulosa, sovint invisible, augmenta les possibilitats del seu èxit, però no el garanteix. No pot fer-ho justament perquè, com escriu Hersch, el risc es troba en el cor de la festa, de la mateixa manera que es troba en el cor de la vida. «No hi ha res més contrari a l'essència de la festa que voler assegurar-se contra un possible fracàs. El risc és en el seu cor» (68). La festa no sempre surt bé, el seu resultat no depèn únicament de la bondat dels mitjans escollits: «Els preparatius només poden augmentar les seves possibilitats d'èxit, sense procurar-ne cap seguretat» (67). No obstant, cal disposar-ho tot com si l'èxit depengués efectivament d'aquesta bona disposició. Efímera per la seva mateixa naturalesa, malgrat això o potser per això, la festa és capaç de propiciar un ordre en el qual cadascú pot desenvolupar la pròpia funció i trobar el propi lloc:

La festa es balanceja, dubta, com la música perfecta i fràgil que neix, no d'un disc, sinó d'un violí viu, abans d'escampar-se per la nit: cada segon de serena harmonia és una victòria perillosa sobre la irrupció d'una mort sempre amenaçant [...]. Així vacil·la la festa, que intenta arrabassar al temps alguns moments de pura alegria. (67-68)

Cal renunciar a la duració. Cal renunciar-hi com a condició necessària per «assolir, potser, la perfecció imponderable d'un èxit efímer» (68). La renúncia a la permanència és també un requisit tant per plasmar l'obra d'art *en el temps* que és la festa, com per procurar reconèixer el moment en què es manifesta, a fi de viure intensament aquest breu fragment temporal capaç de procurar alegria. Hersch presenta l'alegria de la festa com un afecte fonamental en el procés màgic de creació; un afecte que brolla o s'experimenta en fases diferents d'aquest procés que en ocasions convergeixen i fins i tot s'alimenten mútuament. L'alegria a què es refereix Jeanne Hersch no anul·la per descomptat el dolor humà, tot i que sigui capaç d'alterar-lo i a vegades d'atenuar-lo. Així, i prenent com a exemple l'artista, llegim a *L'être et la forme*: «En la mesura que crea, l'artista és actiu; en conseqüència, joiós. Cosa que no significa necessàriament que l'alegria creadora l'alliberi del dolor humà infligit en la vida pràctica; però en el pla on existeix com a creador, l'alegria creadora suplanta el dolor» (Hersch 1946: 185). En un sentit afí, i en referir-se a la festa, assenyala: «La festa és solemne, però no "seriosa" en el sentit dels grans: una festa no ha de ser un mitjà per arribar a un fi. No és un lloc de refugi per a aquell a qui la vida ha ferit, esgotat o decebut. Si algú comet l'error de buscar-hi oblit o consol, la seva desesperació només augmentarà» (1985: 66-67). Això no vol dir, en absolut, que algú que pateix no pugui viure una festa, escriu Hersch (72), tot preparant-la o prenent-hi part. Sense minimitzar el dolor, ni tampoc magnificar-lo, i des d'una actitud

intensament laica, Hersch no presenta el dolor de qui pateix com un estigma; tampoc com alguna cosa de la qual se n'hagi d'obtenir beneficis. Fins i tot des del dolor, i en el dolor, és possible, a vegades, crear aquesta obra d'art que és la festa o participar-hi. Potser perfilada en un temps propi, amb altres tons i altres ritmes, amb altres materials, però festa al cap i a la fi. «L'únic que li és prohibit [a qui pateix] és exigir que ella sigui el seu auxili. Però si, malgrat tot i des del fons del seu ésser, és capaç de dir "sí" a la seva vida, a la seva vida sencera, i de donar gràcies, també per a ell pot florir la festa» (72).

Tot al llarg de «Fêtes», Hersch va esgranant què concep com una festa i què no. Per a ella, la festa «neix d'una superabundància de l'alegria, de la tendresa o la gratitud» (72). Cal no confondre-la amb les concentracions tumultuoses: «Aquests psicodrames de masses compleixen la funció de teràpia social, però encara que s'adornin amb música o màscares, poesia o imaginació, no són obres d'art, no són festes» (73). La festa és temps de prodigalitat, una prodigalitat que no té res a veure amb les compres obligades ni amb els àpats pesats. Sense restar importància als aliments, que poden ser part principal de la festa, Hersch precisa, en un dels punts claus d'aquest text, que, per ser de debò «festiu», el menjar hauria de ser transparent, «a fi que el fet d'haver-lo consumit *junts* sigui més essencial que *allò* que s'ha menjat. Perquè aquesta és l'experiència essencial: cadascú viu, en comú, *una* festa» (71).

Concebuda per a una sola persona («També existeix la festa d'un sol [...]. Tot ésser humà exigeix a vegades que els seus semblants el reconeixin en la pròpia unitat» [75]), per a un petit grup o per a un gran nombre de participants, donar cos a una festa requereix sempre els contorns al·ludits, el «fragment limitat de temps», que en constitueix la matèria. Ho remarca perquè, segons adverteix, «el somni d'una vida de festa ininterrompuda és absurd, contradictori en ell mateix. La festa s'enfonsaria en la cobdícia i s'extingiria en el despropòsit» (77). Lluny de l'anhel d'una festa incessant, Hersch reclama l'extrema atenció¹¹ a l'instant en què apareix «l'esdeveniment que compta a la nostra història» (76). Atendre'l, captar-lo, celebrar-lo, aquesta és la seqüència. I, per celebrar-lo, cal disposar-ho tot, cal preparar-ho tot, com hem llegit, «llargament i acuradament».

Tothom és convocat a la celebració, però Jeanne Hersch sembla témer que hàgim perdut el do de la festa, «perquè el seu succedani, els plaers quotidians, s'han tornat massa banals» (77). Potser per això, i a manera d'exhortació, escrivia gairebé al final de «Fêtes» les línies que copiaré a continuació.

11. La mateixa atenció que demana en àmbits ben diversos, com per exemple escoltar un concert. Segons he citat més amunt: «Soc al concert. Escolto. A part d'escoltar, no faig res més» (Hersch 1990: 21). Escric «Escolto» entre dos punts i seguit i, en fer-ho, remarca la importància d'aquesta acció inactiva capaç de procurar, com ella afirma, la màxima receptivitat. Jeanne Hersch no limita aquesta crida a cap camp concret, sinó que la fa extensiva a totes les esferes del saber. I de la vida.

Com no agrair-li aquestes paraules, es preguntava la principal estudiosa del pensament de Hersch, Roberta De Monticelli, «com es podria deixar d'estimar aquesta pàgina?» (2003: 41), afegia. Certament, jo no podria:

Celebrem les festes. Festegem els qui ens estimen, i les estacions, i les llunes. Cadascú trobarà aleshores la certesa que aquí sota hi ha un lloc per a ell. Potser això és l'essencial: que la festa engendra un ordre solemne en el qual tothom se sent confirmat; en el conjunt, hi té la seva funció, el seu lloc. Crec que això és el que més necessiten els homes del nostre temps: la certesa de tenir el propi lloc a la festa, exuberant i tràgica, del món i de la història. Encara més que la igualtat, el que els homes necessiten és aquesta seguretat, perquè sense ella comencen a dubtar del sentit de la pròpia vida». (Hersch 1985: 75-76)

Bibliografia

- DE MONTICELLI, R. (2003) «La fête. Hommage à Jeanne Hersch», dins R. De Monticelli (ed.), *Jeanne Hersch. La dame aux paradoxes*. Lausana: L'Age d'Homme, 31-41.
- DE VECCHI, F. (2003) «Jeanne Hersch e il duplice oggetto della filosofia». *aut aut* 318: 166-172.
- DUFOUR KOWALSKA, G. (2003) «Le principe de clarté», dins R. De Monticelli (ed.), *Jeanne Hersch. La dame aux paradoxes*. Lausana: L'Age d'Homme, 70-78.
- HERSCH, J. (1946) *L'être et la forme*. Neuchâtel: La Baconnière, 1946. [A. A. Negrotto (tr.), *El ser y la forma*. Buenos Aires: Paidós, 1969]
- (1985) «Fêtes», dins *Textes*. Friburg: Le feu de nuit, 65-77. [R. Rius Gatell (tr.), «Fiestas», *El nacimiento de Eva*. Barcelona: Acantilado, 2008, 49-56.]
- (1986) *Eclairer l'obscur. Entretiens avec Gabrielle et Alfred Dufour*, Lausana: L'Age d'Homme.
- (1990) *Temps et musique. Precedé d'un salut à Jeanne Hersch par Czeslaw Milosz*. Friburg: Le feu de nuit, 1990. [R. Rius, R. Andrés (trs.), *Tiempo y música. Con un saludo de Czeslaw Milosz*. Barcelona: Acantilado, 2013]
- (1993) *L'étonnement philosophique. Une histoire de la philosophie*. París: Gallimard, 1993, 2.ª reimpr. [R. Rius Gatell (tr.), *El gran asombro. La curiosidad como estímulo en la historia de la filosofía*. Barcelona: Acantilado, 2010]
- SPINOZA, B. DE (2013) *Ètica*, ed. i tr. J. Olesti. Barcelona: Marbot, 2013.
- STAROBINSKI, J. (1985) «Préface», dins Jeanne Hersch, *Textes*. Friburg: Le feu de nuit, 9-12.
- ZAMBRANO, M. (1964) «Alegria y dolor», (M-67). Vélez-Málaga: Fundación María Zambrano.
- (1989) *Notas de un método*. Madrid: Mondadori.